

Stavovi sportskih trenera prema gluvoći kao indikator stvaranja inkluzivne klime

Jasmina B. Karić, Milena B. Kordić*

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Uvod: Inkluzivni pristup sportu podrazumeva otvaranje mogućnosti gluvim osobama da na ravnopravan način, zajedno sa populacijom čujućih, učestvuju u sportskim aktivnostima. Rad se bavi stavovima prema gluvoći sportskih trenera, koji predstavljaju bitan faktor u stvaranju inkluzivnog sportskog okruženja. *Cilj:* Cilj ovog istraživanja je da se utvrde stavovi sportskih trenera prema gluvoći. U okviru zadataka istraživanja stavovi su ispitivani u odnosu na godine starosti, pol, nivo obrazovanja i tip sporta kojim se treneri bave. *Metode:* Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 39 ispitanika u okviru populacije sportskih trenera. Uzorak su u većem broju činili ispitanici muškog pola (66.7%) starosti od 24 do 60 godina, pri čemu je prosečna starost 30.8 ($SD = 7.61$). Najveći broj ispitanika ima završen fakultet, osnovne studije (43.6%). Većinu uzorka čine sportski treneri iz grupe ispitanika timskih sportova (82.1%). Kao instrument je korišćena Skala stavova prema gluvoći (Attitudes to Deafness Scale). *Rezultati:* Rezultati su pokazali da sportski treneri izražavaju neutralnost u stavovima prema gluvoći. Godine starosti, pol, nivo obrazovanja i tip sporta kojim se bave nisu se pokazali kao značajni faktori kada je reč o stavovima prema gluvoći. *Zaključak:* Buduća istraživanja mogu se usmeriti na ispitivanja koja će proveriti prisustvo i uticaj zajedničkog kontakta sportskih trenera sa gluvim osobama na njihove stavove prema gluvoći. Dominacija neutralnih i negativnih stavova potencijalno predstavlja prepreku socijalnoj inkluziji gluvih posredstvom sporta i navodi stručnjake koji se bave populacijom gluvih da na adekvatne načine suptilno utiču na promenu stavova sportskih trenera prema gluvoći.

Cljučne reči: gluvoća, socijalna inkluzija, stavovi, sportski treneri

* Student doktorskih studija

Korespondencija: Milena B. Kordić, kordicmilena367@gmail.com

Uvod

Značaj sporta za gluve osobe

Sport je fenomen čiji pozitivni efekti doprinose poboljšanju kvaliteta života ne samo kod osoba bez invaliditeta već i kod onih sa invaliditetom.¹ Prakticovanje sportskih aktivnosti pozitivno utiče na fizičko zdravlje, psihičko stanje, stepen samostalnosti, socijalne odnose (Eminović, 2020). Te aktivnosti su od dalekosežnog značaja za psihofizičko prilagođavanje, za prevazilaženje sopstvenog osećaja nesposobnosti, za socijalnu reintegraciju, za osećanje snage i sposobnosti za život, uz saznanje da invalidnost ne znači i nesposobnost (Kljajić i sar., 2013). Prepoznato je da sport ima naročito značajnu ulogu u implementaciji inkluzije u društvu. Društvena priroda mnogih fizičkih aktivnosti i timskih sportova vodi ka povećanoj socijalnoj uključenosti, povezivanju i uspostavljanju novih prijateljstava. Smanjenje stigme i povećanje samopoštovanja i samopouzdanja među populacijom sa invaliditetom dovodi do unapređenja svih domena funkcionisanja pojedinca i sposobnosti prilagođavanja (Salapura, 2018). Sport karakterišu kompleksni kulturni procesi, bazirani na društvenoj solidarnosti, racionalizaciji, identitetu, okolini, estetskim propisima. Naglašava se da je upravo sport imao značajniji udeo u borbi za ravnopravnost. Osobe sa invaliditetom, kao i ostale osobe, imaju različite potrebe, želje i ciljeve, ali i potrebu za učešćem u sportu (Eminović et al., 2009).

Gluve osobe su podjednako spretne i sposobne da učestvuju u sportskim i rekreativnim aktivnostima, na istom ili čak i višem nivou od čujućih sportista. U prilog tome Arsić (2020) navodi da je ustanovljeno da su motoričke sposobnosti relativno nezavisne i da kvalitet kretanja ne zavisi samo od njih već i od kognitivnih i, posebno, perceptivnih sposobnosti; kako su kod dece i osoba oštećenog sluha ove dve funkcije sačuvane, sačuvane su i motoričke sposobnosti i jednake su kao u tipičnoj populaciji (populaciji koja nema oštećenje sluha).

Gluvi i nagluvi sportisti podižu učešće u sportskim aktivnostima na jedan novi i potpuno drugačiji nivo. Profesionalni i rekreativni gluvi i nagluvi sportisti svojim zalaganjem za sport i sportske aktivnosti, kao i njihovom promocijom, stvaraju povoljnu društvenu atmosferu u koju mogu da se uključe i ostale gluve i nagluve osobe i ostvare socijalne interakcije na način i u okolini koja im je najprirodnija. U takvom okruženju mogu da komuniciraju na znakovnom jeziku, da dobiju psihološku podršku, da postanu sportisti, sportski direktori, menadžeri, publika. Aktivno angažovanje u ovakvoj zajednici povećava nivo njihovog samopouzdanja, samopoštovanja i jača njihov identitet. Pored toga, učešće u različitim sportskim aktivnostima i takmičenjima pruža priliku

1 Što se invalidnosti gluvih osoba tiče, posle dugih rasprava Evropska unija gluvih (EUD) odlučila je da se jezička oblast gluvoće može povezati sa gledištem invalidnosti i objavila da su oba određenja primenjiva i punovažna: gluvi sebe vide kao kulturnu i jezičku manjinu, ali se istovremeno susreću i sa preprekama koje im nameće društvo, trpe od nedostatka dostupnosti, pa su stoga, isto tako, i „invalidni“ (EUD, 1997, str. 109).

gluvim i nagluvim osobama da prevaziđu i psihičke i fizičke probleme, kao i da podignu nivo subjektivnog doživljaja kvaliteta života (Nemček & Mokušová, 2020).

Sportski treneri – kreatori inkluzivne sportske klime

Sportski treneri su visoko specijalizovani stručnjaci za neku sportsku granu i realizaciju treninga. Pripada im odgovornost za planiranje i programiranje, realizaciju i vrednovanje sportskih priprema, treninga i sportskih rezultata. Sportski trener svojim položajem, stavovima i odnosom prema sportistima upotpunjuje i objedinjuje sve faktore sportskih aktivnosti, te je stoga neophodno ne samo da bude usko stručno sportski osposobljen već i da prođe kroz neki vid pedagoške, psihološke i sociološke edukacije (Eminović, 2020).

Sportski trener ima veliku ulogu i u socijalizaciji sportista, kako u svetu sporta, tako i u celokupnom društvu. Pored toga što pomaže sportistima da steknu i razvijaju veštine neophodne za učešće u sportskim aktivnostima, trener treba sportistima da približi vrednosti društva i obrnuto, da društvu predstavi i promoviše sve kvalitete sportista kako bi njihova integracija bila uspešnija. Smatra se da se veličina trenera ogleda upravo u tome koliko uspešno predstavlja jedinstvenost i različitost svojih sportista ostalim članovima društva. Razumevanjem i prihvatanjem posebnosti pojedinaca od ostalih članova društva uklanjaju se prepreke za njihovo međusobno skladno funkcionisanje i dolazi do razvijanja solidarnosti celokupnog društva (Momčilović i Momčilović, 2013).

Socijalna inkluzija suštinski govori o tome da se moraju pružiti mogućnosti i dati sloboda svim pojedincima da ostvare svoju društvenu ulogu, kao i da imaju poverenje drugih pojedinaca u njenom ostvarenju. Pojedinaac treba da ima osećaj da je prihvaćen, odnosno da pripada i doprinosi svojoj zajednici. Shodno tome, kao dva glavna aspekta ostvarenja socijalne inkluzije navode se interpersonalni odnosi i učešće u životu društvene zajednice, koji se konstantno međusobno preklapaju i nadopunjuju (Simplican et al., 2015).

Socijalna inkluzija gluvih posredstvom sporta u osnovi podrazumeva stvaranje uslova i atmosfere u kojima će gluve osobe moći da zadovolje svoja interesovanja i potrebe, da ostvare svoje sportske potencijale i da predstave svoju kulturu². Inkluzivni pristup gluvima kada je u pitanju sport podrazumeva otvaranje mogućnosti gluvim osobama da na ravnopravan način, zajedno sa populacijom čujućih, uzmu učešće u sportskim i rekreativnim aktivnostima, događajima, takmičenjima i manifestacijama. Dakle, potrebno je organizovati susret gluvih i čujućih sportista i omogućiti njihovu međusobnu saradnju bez

2 Kultura Gluvih jeste socijalna, kolektivna i kreativna sila bazirana na znakovnom jeziku. Zasniva se na gestovnom govoru kojim se pripadnici ove kulture služe u komunikaciji, socijalnim protokolima, igri, druženju, umetnosti, sportu. Kultura Gluvih je pozitivan termin koji ističe dignitet i društveni identitet, za razliku od termina slušno oštećeni, gluvi, nagluvi, koji ne upućuju na nikakav poseban ponos ili osećanje zajedništva (Padden & Ramsey, 1993).

segregacijskih okvira i barijera, što dalje vodi implementaciji nove kulture u populaciju čujućih, kao i bogaćenju sportskih timova i organizacija novim, jednako sposobnim i pripremljenim sportistima (gluvim sportistima). Da bi se te ideje pokrenule i zaživele, kao i da bi došlo do suštinskih promena, smatramo da treba krenuti manjim ali veoma značajnim koracima, od bazičnih problema kao što su stavovi i odnos populacije čujućih prema populaciji gluvih. Ideja ovog rada je da se posredstvom sporta, odnosno ispitivanjem i delovanjem na određenu populaciju ljudi kao što su sportski treneri, otvore vrata socijalnoj inkluziji gluvih. Prema Momčilović i Momčilović (2013), sportski treneri su ti koji čine sponu između sporta i društva, koji sa svojim sportistima i timom rade na stvaranju ne samo vrhunskih takmičara i šampiona već i socijalno zrele i kompetentne ličnosti. Ličnosti formirane na ovakav način, uz konstantno usmeravanje i podršku sportskih trenera, spremne su da usvoje vrednosti koje im društvo pruža, ali i da svojim vrednostima dopru do ostalih članova tog istog društva. Sportski treneri promovišu sport i njegov značaj, te upoznaju društvo sa jedinstvenošću sportista.

Pregled istraživanja

Kada se govori o gluvim i nagluvim osobama, utvrđeno je da učešće u sportskim aktivnostima dovodi do poboljšanja kvaliteta života u svim domenima, te da ove osobe postižu više skorove u odnosu na one sa nekom drugom vrstom invaliditeta (Nemček & Mokušová, 2020).

Sport i rekreacija se sve više i više promovišu, ističe se značaj koji imaju za osobe sa različitim vidovima i stepenom invaliditeta i mogućnosti adaptacije. Međutim, i pored toga veliki broj istraživačkih podataka pokazuje da je procenat osoba sa invaliditetom koje su uključene u sportske i rekreativne aktivnosti veoma mali (Lauff, 2011). Neki od uzroka su smanjene materijalne mogućnosti, arhitektonske barijere, nelagodnost, neadekvatan intenzitet vežbanja, ali se najveće barijere stvaraju zbog negativnih stavova društva. U istraživanjima koja se bave stavovima prema gluvim i nagluvim osobama najčešće se proverava da li postoji i kakav je uticaj određenih varijabli, kao što su pol, uzrast, nivo obrazovanja, dejstvo kontakta sa gluvim na stavove prema gluvim i nagluvim osobama. Dimoski (2011) izdvaja da je broj studija koje su se bavile isključivo stavovima prema gluvim osobama manji od onih koje su se bavile stavovima prema osobama sa ometenošću, te u okviru njih i stavovima prema gluvim (Matejić-Đuričić i Đuričić, 2007; Hanak i Dragojević, 2002). Takođe, i u istraživanjima koja se bave stavovima prema inkluziji, implicitno se izučavaju i stavovi prema gluvim osobama (Hrnjica i sar., 2007; Karić, 2004). U ovim istraživanjima uočava se da postoji prilično slaganje rezultata koji ukazuju na to da su stavovi prema gluvim i nagluvim osobama neutralni ili čak pretežno pozitivni, kao i da su ti stavovi pozitivniji nego stavovi prema osobama sa drugim vidovima ometenosti (Cambra, 2002; Emerton & Rothman,

1978; Furnham & Lane, 1984; Kluwin et al., 2002; Nikolarazi & De Reybekiel, 2001; Radoman, 1995).

Uticao i značaj sportskih trenera u sportu gde su uključene i gde treba uključiti osobe sa invaliditetom, a naročito gluve osobe, poprilično je neistražen. Postojeća istraživanja jedino daju uvid u to koliko je zapravo bitno da sportski treneri učestvuju u kreiranju podsticajne atmosfere u kojoj će svi sportisti, bez obzira na to da li pripadaju nekoj marginalizovanoj grupi ili ne, osetiti slobodu da razvijaju svaki aspekt svoje ličnosti. Motivaciono okruženje koje stvaraju sportski treneri jedan je od vrlo bitnih faktora koji utiče na to da li će mladi učestvovati u sportskim i rekreativnim aktivnostima i da li će ih doživeti kao pozitivno ili negativno iskustvo (Schailée et al., 2017). Međutim, nismo pronašli informacije koje se konkretno tiču njihovih stavova i spremnosti da u tome preduzmu inicijativu.

Cilj

Ovim istraživanjem želeli smo da utvrdimo kakva je priroda odnosa sportskih trenera prema gluvoći, odnosno orijentaciju stavova sportskih trenera prema gluvoći i gluvim osobama. Cilj istraživanja utvrđen je kroz sledeće zadatke:

1. ispitati da li se skorovi na skali stavova prema gluvoći povećavaju sa povećanjem godina starosti sportskih trenera;
2. ispitati da li postoje razlike između muških i ženskih sportskih trenera kada su u pitanju stavovi prema gluvoći;
3. ispitati da li se skorovi na skali stavova prema gluvoći povećavaju što je viši nivo obrazovanja sportskih trenera;
4. ispitati da li postoje razlike u stavovima prema gluvoći između trenera timskih i individualnih sportova.

Metode

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 39 ispitanika u okviru populacije sportskih trenera. Uzorak su u većem broju činili ispitanici muškog pola (66.7%). Godine starosti ispitanika kretale su se u rasponu od 24 do 60 godina, pri čemu je prosečna starost 30.8 ($SD = 7.61$). Najveći broj ispitanika ima završen fakultet, osnovne studije (43.6%), dok je u ovom istraživanju učestvovao samo jedan ispitanik sa trogodišnjom stručnom školom (2.6%). U skladu sa postavljenim ciljevima istraživanja, uzorak je u odnosu na tip sporta podeljen u dve podgrupe: treneri individualnih i treneri timskih sportova. Većinu uzorka čine sportski treneri iz grupe ispitanika timskih sportova (82.1%).

Tabela 1*Struktura uzorka prema polu, nivou obrazovanja i tipu sporta (N = 39)*

	Grupe ispitanika	f	%
Pol	Muški	26	66.7
	Ženski	13	33.3
Nivo obrazovanja	Osnovne studije	17	43.6
	Master studije	12	30.8
	Srednja škola ili gimnazija	9	23.1
	Trogodišnja stručna škola	1	2.6
Tip sporta	Timski sport	32	82.1
	Individualni sport	7	17.9

Instrumenti i procedure

Istraživanje obuhvata jednu kriterijumsku i četiri prediktorske varijable. Kriterijumsku varijablu čine stavovi sportskih trenera prema gluvoći, dobijeni putem Skale stavova prema gluvoći (*Attitudes to Deafness Scale*; Cooper et al., 2004). Skala se sastoji iz 22 stavke Likertovog tipa, koje prevashodno mere bihevioralne aspekte stava (*Glavu decu treba učiti znakovnom jeziku; Glavu decu bi trebalo obučiti govoru kako bi komunicirala sa čujućim roditeljima*), mada se odnose i na emocionalnu (*Voleo/la bih da imam gluvog prijatelja; Voleo/la bih da imam više gluvih kolega*) i kognitivnu komponentu (*Gluvi ljudi imaju sopstvenu kulturu; Gluvi ljudi su fiziološki oštećeni*). Na nivou Skale stavova prema gluvoći u ovom istraživanju registrovana je prihvatljiva pouzdanost ($\alpha = .74$). Ispitanici su izražavali svoje slaganje sa tvrdnjama na petostepenoj skali (od 1 – uopšte se ne slažem do 5 – potpuno se slažem). Skorovi u rasponu vrednosti od 1 do 2.50 ukazivali su na prisustvo negativnijih stavova, vrednosti od 2.51 do 3.50 na neutralne stavove, a skorovi od 3.51 do 5 na pozitivne stavove.

Prediktorske varijable dobijene su pomoću upitnika o sociodemografskim karakteristikama ispitanika i čine ih pol, godine starosti, nivo obrazovanja i tip sporta kojim se treneri bave. Varijable stavovi sportskih trenera prema gluvoći i godine njihove starosti su po načinu izražavanja vrednosti numeričke, dok su pol, nivo obrazovanja i tip sporta kategoričke varijable. Kategoričke varijable pol i tip sporta su dihotomne. Kategorije u okviru pola su muški i ženski, a kategorije u okviru tipa sporta su timski i individualni. Varijabla nivo obrazovanja je politomna i ima četiri kategorije: trogodišnja stručna škola, srednja škola ili gimnazija, osnovne i master studije.

Istraživanje je sprovedeno onlajn, uz pomoć platforme Gugl upitnik. Upitnik je poslat sportskim udruženjima, sportskim savezima, savezima sportskih trenera, sportskim klubovima, ali je i postavljen na društvenim mrežama u grupama sportskog karaktera. Potencijalnim ispitanicima je jasno predočena svrha ispitivanja i zamoljeni su da odgovore daju sa odovarajućim podacima i iskreno.

Obrada podataka

Prikupljeni podaci obrađeni su pomoću softverskog paketa namenjenog za obradu podataka u društvenim naukama (*Statistical Package for the Social Sciences – SPSS, Version 23.0*). Prilikom obrade podataka korišćene su adekvatne metode i testovi deskriptivne statistike i inferencijalne statistike. Normalnost raspodele proverena je Šapiro–Vilkovim testom, a jednakost varijansi putem Leveneovog testa. U okviru ovog istraživanja iz grupe parametrijskih testova primenjeni su t-test za jedan uzorak, Studentov t-test, jednofaktorska analiza varijanse i Velšov test. Iz grupe neparametrijskih testova korišćena je Spirmanova korelaciona analiza.

Rezultati

Rezultati t-testa za jedan uzorak pokazali su da je prosečna vrednost stavova sportskih trenera prema gluvoći ($N = 39$, $AS = 2.53$, $SD = 0.49$) bila statistički značajno ispod pretpostavljene ($t = -12.47$, $df = 38$, $p < .001$). Dobijena prosečna vrednost ukazuje na to da odnos sportskih trenera prema gluvoći karakteriše izvesna neutralnost. Uočava se i da je spomenuta prosečna vrednost od 2.53, koja iskazuje neutralnost, bliža vrednostima koje karakterišu negativne stavove (1–2.50) nego vrednostima pozitivno orijentisanih stavova (3.51–5) i da većina ispitanika izražava negativan i neutralan stav prema gluvoći.

Prema rezultatima Šapiro–Vilkovog testa empirijska distribucija mera na varijabli stavovi prema gluvoći ($W = 0.98$, $p = .68$) ne odstupa statistički značajno od modela normalne raspodele, dok u slučaju empirijske distribucije mera na varijabli godine starosti ($W = 0.80$, $p < .001$) postoji statistički značajno odstupanje od modela normalne raspodele. U skladu sa rezultatima Šapiro–Vilkovog testa, povezanost između varijabli stavovi sportskih trenera prema gluvoći i godine starosti proverena je primenom neparametrijske (Spirmanove) korelacione analize. Rezultati Spirmanove korelacione analize pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između stavova sportskih trenera i njihovih godina starosti ($r = .07$, $p = .68$).

Tabela 2

Deskriptivni podaci za ispitanike muškog i ženskog pola na skali stavova prema gluvoći (N = 39)

	Pol ispitanika	N	AS	SD	SE _M
Stavovi sportskih trenera prema gluvoći	Muški	26	3.09	0.49	0.10
	Ženski	13	2.97	0.33	0.10

Prema rezultatima Šapiro–Vilkovog testa skorovi na varijabli stavovi prema gluvoći su normalno raspodeljeni i kod muških ($W = 0.97$, $p = .66$) i kod ženskih ($W = 0.89$, $p = 0.11$) ispitanika. Varijanse u ove dve grupe su približno jednake, što pokazuju rezultati Leveneovog testa ($F = 2.13$, $df = 1$, $p = .15$). Na

osnovu ovih rezultata razlika između muških i ženskih ispitanika u stavovima prema gluvoći proverena je primenom parametrijskog, Studentovog t-testa. Rezultati Studentovog t-testa pokazali su da razlika između muških i ženskih ispitanika u stavovima prema gluvoći nije statistički značajna ($t = 1.63$, $df = 37$, $p = .15$, $d = 0.27$).

Tabela 3

Deskriptivni podaci za ispitanike različitih nivoa obrazovanja pre primene jednofaktorske analize varijanse (N = 39)

Nivo obrazovanja	N	AS	SD
Srednja škola ili gimnazija	9	2.56	0.56
Fakultet (osnovne studije)	17	2.47	0.49
Master studije	12	2.53	0.43

Prema rezultatima Šapiro–Vilkovog testa skorovi na varijabli stavovi prema gluvoći su normalno raspodeljeni na poduzorcima ispitanika srednjeg obrazovnog nivoa ($W = 0.94$, $p = .59$), ispitanika sa fakultetskim osnovnim obrazovanjem ($W = 0.92$, $p = .13$) i ispitanika sa završenim master studijama ($W = 0.93$, $p = .40$). Rezultati Leveneovog testa ukazuju na približnu jednakost varijansi između svih grupa ispitanika ($F = 0.43$, $p = .66$). U skladu sa rezultatima Šapiro–Vilkovog testa, razlike između sportskih trenera različitih nivoa obrazovanja u pogledu stavova prema gluvoći proverene su primenom parametrijskog testa, odnosno jednofaktorske analize varijanse. Rezultati jednofaktorske analize varijanse pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika između između sportskih trenera različitih nivoa obrazovanja u pogledu stavova prema gluvoći ($F = 0.13$, $df1 = 2$, $df2 = 35$, $p = .88$, $\eta^2 = .01$). Stavovi prema gluvoći u okviru grupa sportskih trenera sa srednjom školom i master studijama su neutralni, dok su stavovi iz grupe sportskih trenera sa osnovnim studijama negativno orijentisani.

Tabela 4

Deskriptivni podaci za ispitanike timskih i individualnih sportova na skali stavova prema gluvoći (N = 39)

	Tip sporta	N	AS	SD	SE _M
Stavovi sportskih trenera prema gluvoći	Timski sportovi	32	2.49	0.43	0.76
	Individualni sportovi	7	2.71	0.70	0.27

Prema rezultatima Šapiro–Vilkovog testa skorovi na varijabli stavovi prema gluvoći su normalno raspodeljeni i kod ispitanika iz grupe timskih sportova ($W = 0.97$, $p = .57$) i kod ispitanika iz grupe individualnih sportova ($W = 0.91$, $p = .41$). Međutim, rezultati Leveneovog testa pokazali su da varijanse u dve grupe nisu približno jednake ($F = 6.56$, $df = 1$, $p = .01$). Na osnovu ovih

rezultata razlike između trenera timskih sportova i trenera individualnih sportova u pogledu stavova prema gluvoći proverene su primenom parametrijskog, Velšovog t-testa, čiji su rezultati pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika iz kategorije timskih sportova i ispitanika iz kategorije individualnih sportova ($t = -0.81$, $df = 7$, $p = .44$, $d = -0.46$).

Diskusija

Rezultati istraživanja pokazali su da sportski treneri izražavaju neutralnost u stavovima prema gluvoći. Godine starosti sportskih trenera nisu se pokazale kao značajan faktor uticaja. Kada su u pitanju muški i ženski sportski treneri, rezultati istraživanja su pokazali da ne postoje razlike u orijentaciji njihovih stavova, te su oni neutralni kod oba pola. Takođe, rezultati su pokazali i da veći nivo obrazovanja ne garantuje promenu orijentacije stavova ni ka pozitivnijem ni ka neutralnijem smeru, jer su stavovi ispitanika koji su završili master studije i srednju stručnu školu ili gimnaziju neutralni, a stavovi ispitanika koji su završili osnovne studije negativniji. Rezultati su pokazali i da tip sporta kojim se treneri bave nije doprineo pronalaženju faktora koji utiču na stavove prema gluvoći. Kako veze između varijabli godine starosti, pol, nivo obrazovanja, tip sporta kojim se sportski treneri bave i stavova prema gluvoći nisu bile statistički značajne, postavlja se pitanje šta dovodi do ovakvih rezultata, odnosno ovakve orijentacije stavova sportskih trenera prema gluvoći i gluvim osobama i da li oni ugrožavaju ideju socijalne inkluzije gluvih. Ono što je nedostatak ovog istraživanja, potencijalno bi moglo ponuditi odgovore na postavljeno pitanje. Ovo istraživanje nije bilo usmereno na ispitivanja koja proveravaju informisanost, prisustvo kontakta i iskustva sportskih trenera sa gluvim osobama, kao ni njihovog uticaja na stavove ispitanika prema gluvoći.

Pregledom dostupne literature pronađeno je da se faktori informisanost o gluvoći, kao i zajednički kontakt i iskustvo sa gluvim osobama, implicitno ispituju kroz stavove društva prema ometenim osobama. Hjuston (Hewstone, 2003) potvrđuje hipotezu kontakta, po kojoj je direktno iskustvo važno u formiranju stavova. Rezultati većeg broja istraživanja ukazuju da su intenzitet i vrsta prethodnih kontakata sa ometenim osobama faktori koji u velikoj meri određuju stavove i odnos prema njima (Antonak, 1981; Dragojević i sar., 2010). Veliki broj istraživanja potvrđuje da je jedan od pouzdanih mehanizama koji utiče na promenu stavova direktan kontakt između osobe sa ometenošću i osoba opšte populacije (Hewstone, 2003; Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp, 2000). Mekmanus i saradnici (McManus et al., 2011) utvrdili su da su kvantitet, kvalitet kontakta, znanja o ometenosti i pozitivna iskustva (Ahlborn et al., 2008; Panek & Jungers, 2008; Yazbeck et al., 2004) korelirani konstrukti koji pozitivno utiču na menjanje stavova prema osobama sa ometenošću. Ulogom kontakta sa gluvim osobama i osobama sa ostalim vidovima bavila se i Džonston (Johnston, 1992,

prema Dimoski, 2010) i ukazala na statistički značajnu vrednost ovog faktora. Predrasude prema gluvim i naglulvim osobama imaju korene u nedostatku znanja i održavanju pogrešnih, često negativnih stereotipa (Radić-Šestić i sar., 2011). Na osnovu toga možemo pretpostaviti da sportski treneri nisu imali dovoljno iskustava i zajedničkog kontakta sa gluvim osobama. Pretpostavlja se i da nisu dovoljno informisani o gluvoći, načinima komunikacije i metodama rada sa gluvim osobama, te da su zato i rezultati pokazali da su njihovi stavovi neutralni.

Sprovedeno istraživanje ukazuje na dominantnost neutralnih i negativnih stavova, koji mogu biti prepreka za preduzimanje bilo kakvih inicijativa za socijalnu inkluziju gluvih. Međutim, smatramo da se to može promeniti ukoliko se dobijeni rezultati shvate kao motivacija za rad na društvenim promenama. Tumačenje rezultata kao motivacije za rad i angažovanje na društvenim promenama predstavlja izazov za stručnjake koji se bave populacijom gluvih da na adekvatne načine suptilno utiču na promenu stavova sportskih trenera prema gluvim osobama. U tom slučaju oni bi bili posrednici između gluvih osoba i sportskih trenera, te bi mogli da stvore mogućnosti za njihovo upoznavanje. Težnja ka tome da se utiče na promenu stavova i odnosa sportskih trenera prema gluvima može biti podstrek stručnjacima raznih profila, a naročito defektolozima – surdolozima. Ovi stručnjaci, koji se bave populacijom gluvih, ličnim angažovanjem i trudom mogu da doprinesu stvaranju uslova u kojima bi stavovi sportskih trenera postali pozitivniji. Od posebnog je značaja obezbeđivanje uslova u kojima se ne potvrđuju negativni stavovi o članovima marginalizovane grupe (Hewstone & Brown, 1986). Nužno je omogućiti ostvarivanje kontakta sportskih trenera sa gluvim osobama, jer se i programi promene stavova koji su zasnovani na kontaktu temelje na verovanju da će sa povećanjem kontakata između pripadnika većinske i manjinske grupe doći do pozitivne promene stavova (Tajfel & Turner, 1986).

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da su stavovi sportskih trenera prema gluvoći neutralni. Godine starosti sportskih trenera, pol, nivo obrazovanja i tip sporta kojim se bave nisu se pokazali kao statistički značajni faktori koji utiču na formiranje stavova prema gluvoći. Dobijeni rezultati i uopšte ispitivanje stavova sportskih trenera prema gluvoći otvaraju niz novih pitanja, ali i upućuju na preporuke i smernice koje bi mogle doprineti suštinskom sprovođenju socijalne inkluzije gluvih osoba. Istraživačka delatnost mogla bi se usmeriti na ispitivanje nekih drugih faktora koji utiču na formiranje stavova prema gluvoći, poput informisanosti i kontakta. Analizom tih faktora detaljnije se zalazi u tematiku rada, ali se mogu dobiti i konkretnija uputstva za stvaranje ne samo inkluzivnog sportskog okruženja već i za podsticanje šire društvene, inkluzivne klime.

Literatura

- Ahlborn, L. J., Panek, P. E., & Jungers, M. K. (2008). College students' perceptions of persons with intellectual disability at three different ages. *Research in Developmental Disabilities, 29*(1), 61-69. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2006.11.001>
- Antonak, R. F. (1981). Prediction of attitudes toward disabled persons: A multivariate analysis. *Journal of General Psychology, 104*(1), 119-123. <https://doi.org/10.1080/00221309.1981.9921026>
- Arsić, R. (2020). Sport kod dece sa posebnim osvrtom na gluve učenike u Srbiji. U M. Nikolić, M. Šešum, i I. Veselinović (Ur.), *Specifičnost oštećenja sluha – nove tendencije tematski zbornika radova* (str. 269-282). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Cambra, C. (2002). Acceptance of deaf students by hearing students in regular classrooms. *American Annals of the Deaf, 147*(1), 38-45. <https://doi.org/10.1353/aad.2012.0138>
- Cooper, A., Rose, J., & Mason, O. (2004). Measuring the attitudes of human service professionals toward deafness. *American Annals of the Deaf, 148*(5), 385-389. <https://doi.org/10.1353/aad.2004.0001>
- Dimoski, S. (2010). Značaj empirijskih istraživanja socijalnih stavova u planiranju društvene brige prema osobama sa ometenošću. U J. Kovačević, i V. Vučinić (Ur.), *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman deo I* (str. 395-406). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Dimoski, S. (2011). Stavovi dece i odraslih prema gluvim osobama. *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 10*(3), 389-403.
- Dragojević, N., Milačić-Vidojević, I., Hanak, N., & Mentus, T. (2010). Upoznaj, pa sudi: stavovi i korelati stavova studenata fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju prema osobama sa ometenošću. U J. Kovačević, i V. Vučinić (Ur.), *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman deo I* (str. 439-454). Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Emerton, R. G., & Rothman, G. (1978). Attitudes towards deafness: Hearing students at a hearing and deaf college. *American Annals of the Deaf, 123*(5), 588-593.
- Eminović, F. (2020). *Sport i osobe sa invaliditetom*. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Eminović, F., Nikić, R., Stojković, I., & Pacić, S. (2009). Attitudes toward inclusion of persons with disabilities in sport activities. *Sport Science, 21*(1), 72-77.
- Furnham, A., & Lane, S. (1984). Actual and perceived attitudes towards deafness. *Psychological Medicine, 14*(2), 417-423. <https://doi.org/10.1017/s0033291700003664>
- Hanak, N., i Dragojević, N. (2002). Socijalni stavovi prema osobama ometenim u razvoju. *Istraživanja u defektologiji, 1*, 13-22.
- Hewstone, A. (2003). Intergroup contact: Panacea for prejudice? *The Psychologist, 16*(7), 352-355.
- Hewstone, M., & Brown, R. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the „contact hypothesis”. In M. E. Hewstone, & R. E. Brown (Eds.), *Contact and conflict in intergroup encounters* (pp. 1-44). Basil Blackwell.
- Hrnjica, S., Rajović, V., Čolin, T., Krstić, K., Kopunović, D., & Zukanović, L. (2007). *Inkluzija učenika sa teškoćama u razvoju u redovne osnovne škole, istraživačka studija*. Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta i Save the Children UK.
- Karić, J. (2004). Stavovi prema uključivanju dece sa posebnim potrebama u redovan sistem obrazovanja. *Nastava i vaspitanje, 53*(1), 142-146.

- Kljajić, D., Dopsaj, M., Eminović, F., i Kasum, G. (2013). Sport u rehabilitaciji osoba sa invaliditetom. *Zdravstvena zaštita*, 42(3), 58-66. <https://doi.org/10.5937/ZZ1303058K>
- Kluwin, T. N., Stinson, M. S., & Colarossi, G. M. (2002). Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7(3), 200-213. <https://doi.org/10.1093/deafed/7.3.200>
- Lauff, J. (2011). Participation rates of developing countries in international disability sport: A summary and the importance of statistics for understanding and planning. *Sport in Society*, 14(9), 1280-1284. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.614784>
- Matejić-Đuričić, Z., i Đuričić, M. (2007). Socijalni stavovi studenata prema ometenima. U D. Radovanović (Ur.), *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str. 87-106). Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- McManus, J. L., Feyes, K. J., & Saucier, D. A. (2011). Contact and knowledge as predictors of attitudes toward individuals with intellectual disabilities. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(5), 579-590. <https://doi.org/10.1177/0265407510385494>
- Momčilović, Z., i Momčilović, V. (2013). *Fizičko vaspitanje i sport*. Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet u Vranju.
- Nemček, D., & Mokušová, O. (2020). Position of sport in subjective quality of life of deaf people with different sport participation level. *Physical Culture and Sport*, 87(1), 1-8. <https://doi.org/10.2478/pcsr-2020-0014>
- Nikolarazi, M., & De Reybekiel, N. (2001). A comparative study of children's attitudes towards deaf children, children in wheelchairs and blind children in Greece and in the UK. *European Journal of Special Needs Education*, 16(2), 167-182. <https://doi.org/10.1080/08856250110041090>
- Padden, C., & Ramsey, C. (1993). Deaf culture and literacy. *American Annals of the Deaf*, 138(2), 96-99. <https://doi.org/10.1353/aad.2012.0623>
- Panek, P. E., & Jungers, M. K. (2008). Effects of age, gender, and causality on perceptions of persons with mental retardation. *Research in Developmental Disabilities*, 29(2), 125-132. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.01.002>
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2000). Does intergroup contact reduce prejudice: Recent meta-analytic findings. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 93-114). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Radić-Šestić, M., Milanović-Dobrota, B., i Radovanović, V. (2012). Odnos društva prema osobama sa ometenošću. *Sociološki pregled*, 46(4), 561-582.
- Radoman, V. (1995). Empirijsko istraživanje stavova prema različitim hendikepima, naročito prema gluvoći i prema gluvima. *Beogradska defektološka škola*, 38(1), 106-113.
- Salapura, S. (2018). *Efekte adaptiranog karate programa u tretmanu osoba sa smetnjama u razvoju* [doktorska disertacija, Univerzitet Edukons]. NaRDuS. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/9521>
- Schaillee, H., Theeboom, M., & Van Cauwenberg, J. (2017). Peer- and coach-created motivational climates in youth sport: Implications for positive youth development of disadvantaged girls. *Social Inclusion*, 5(2), 163-178. <https://doi.org/10.17645/si.v5i2.870>
- Simplican, S. C., Leader, G., Kosciulek, J., & Leahy, M. (2015). Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities: An ecological model of social networks and community participation. *Research in Developmental Disabilities*, 38, 18-29. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.10.008>

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel, & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Hall Publishers.

Attitudes of sports coaches toward deafness as an indicator of creating an inclusive climate

Jasmina B. Karić, Milena B. Kordić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

Introduction. An inclusive approach to sports means opening up opportunities for deaf people to participate in sports activities equally to the hearing population. The paper deals with attitudes toward deafness from the perspective of sports coaches, who represent an important factor in creating an inclusive sports environment. *Objectives.* The aim of this research was to determine the orientation of sports coaches' attitudes toward deafness. As part of the research tasks, attitudes were examined in relation to age, gender, level of education and the type of sport the coaches practice. *Methods.* The research was conducted on a sample of 39 participants within the population of sports coaches. The sample consisted mostly of male subjects (66.7 %) 24 to 60 years of age, with the average age being 30.8 ($SD = 7.61$). Most participants completed undergraduate academic studies (43.6%). The majority of the sample were team sports coaches (82.1%). The Attitudes to Deafness Scale was used as an instrument. *Results.* The results showed that sports coaches were neutral in their attitudes toward deafness. Age, gender, level of education, and the type of sport did not appear to be significant factors in their attitudes toward deafness. *Conclusion.* Future research can focus on tests that will test the presence and influence of joint contact between sports coaches and deaf people on their attitudes toward deafness. The dominance of neutral and negative attitudes potentially represents an obstacle to the social inclusion of the deaf through sports and challenges experts dealing with the deaf population to subtly influence the change of attitudes of sports coaches toward deafness in adequate ways.

Keywords: deafness, social inclusion, attitudes, sports coaches

PRIMLJENO: 19.06.2022.

REVIDIRANO: 24.08.2022.

PRIHVACENO: 26.08.2022.